

SZÉKELY ALADÁR KOSZTOLÁNYI-PORTRÉJA

Székely Aladár: *Kosztolányi Dezső portréja*, 1908,
bal alsó sarokban a CS. K. SZAB. DÉLI VASPÁLYA TÁRSASÁG szárazbélyegzője

Van Kosztolányinak egy többször reprodukált fiatakkori portréja, amelynek nem ismertük a készítőjét. Székely Aladár pedig remek portrékat, köztük íróportrékat is készített – csak eddig nem tudtuk, hogy Kosztolányiról is. Sőt, úgy hírelt, hogy róla éppen hogy *nem* készített. Most azonban egy elveszettnek hitt pozitív kópia előkerülésével egymás mellé kerültek a szórványos információk, és összeállt a kép.

A Kosztolányi-ikonográfia ismeri a képet, 22. számú darabként regisztrálja, egy Kosztolányi által – a képes felén – aláírt, és egy aláírás nélküli változatban. Azonban egyik sem eredeti kópia. A leírás szerint a felvétel „készült: Budapest, 1907 körül”, viszont „a kép keletkezési idejére eltérők az adatok: a *Nyugat* Kosztolányi-száma 1904-re, Kosztolányiné pedig 1912-re teszi. Véleményünk szerint

a felvétel nem sokkal a költő egyetemi éveit követően készíthetett”.¹

A képkatalógus a fotó megjelenéseit is regisztrálja. Ezek közül az időben első a *Tolnai Világlapja* 1918. március 30-i száma (22.), ahol kisebb képkivágatban nyomtatták Kosztolányi *Louise anyó meséje* című prózája fölé. Ez fontos közlés, mert azt mutatja, Kosztolányi még ekkor is használta ezt a képet, hiszen a lap csakis a szerzőtől kaphatta a korábban máshol nem reprodukált felvételt. De hogy ekkor, 1918-ban véletlenül akadt éppen ez a kezébe, vagy esetleg kicsit „fiatalítani” akarta magát ezzel a „régivel”, azaz *nem friss* képpel – holott erre természetesen lett volna lehetősége –, megválaszolhatatlan kérdés. A költő életében ezután, jelenlegi ismereteink szerint, nem jelent meg a kép. 1936. november 3. után azon-

Székely Aladár: *Kosztolányi Dezső portréja*, kivágat

Kosztolányi Dezső Nyugatban megjelent portréja

Kosztolányi Dezső portréja a *Pesti Hírlap Vasárnapjában*

ban többször is, a Kosztolányira emlékező írások és kiadványok illusztrációjaként. Kosztolányinének a férjéről írott könyvét először folytatásokban közölték a *Pesti Hírlap Vasárnapjában*, itt a hatodik közleményben kapott helyet,² majd amikor a visszaemlékezést a könyvhétre könyv alakban is kiadták, természetesen abban is megjelent.³ Ehhez képest, amikor a *Nyugat* közölte a fotót,⁴ mintha egy másik képet látnánk. Ezen mások a fények, és mintha felvételnél a fényképezőgép egy magasabb pozícióban lett volna. A két exponálás között változott Kosztolányi szájartása, és a fejét is kissé elfordította, ezért itt látszik a jobb fülének részlete. Mindez pedig azt jelenti, hogy Székely nem egy, hanem több felvételt készített egyazon alkalommal Kosztolányiról. Minimum kettőt.

Az *Ikonoográfia* ír az aláírt példányról is. „A PIM Művészeti Tárának reptonegatívja (Iatsz. 9260.) egy ma már nem fel-lehető kópiáról készült, amelyet a költő igazolványképnek használt, és névalírásával is ellátott. Az igazolványkép eredeti példánya 1975-ben még feltehetően Kozocsa Sándor tulajdonában volt, aki egy publikálatlan Kosztolányi-verssel és -levéllel együtt közölte”.

A bibliográfus és kéziratgyűjtő Kozocsa Sándor (1904–1991) cikkében egy rövid bevezető után „az évforduló alkalmából kiadatlan versét és levelét” adja, utóbbiról

zárójelben megjegyzi még, hogy „Kosztolányinak azt az ellentmondásos nézetét tükrözi, melyet a művészetről előszeretettel hangoztatott”.⁵ Azt viszont szemérmesen elhallgatta, hogy Tolnai Vilmoshoz 1922. február 14-én írt levelet csonkítva adja közre, s mivel a hiányt sem jelölte, a Kosztolányi-levelezéskötet (1996) is ezt a torzított szövegváltozatot vette át. Ráadásul Kozocsa az általa közölt vers címét félreolvasta, de ez is csak akkor derült ki, amikor a kézirat eredetije felbukkant egy árverésen. Mert ami Kozocsánál *Gyógyként*, az valójában *Gyógykút*, mint ahogy a Réz Pál szerkesztette Kosztolányi összes versei (1993) is már ekként közli.

Ahogy a két, össze nem tartozó dokumentum együtt került közlésre 1975-ben, úgy három évtized múlva is együtt bukkantak fel a Központi Antikvárium 2008. december 5-én tartott 109. árverésének 13. és 14. számú darabjaként, a tételleírásokban megjegyezve: „Prov.: Dr. Kozocsa Sándor gyűjteményéből.”

De Kozocsa a *Magyar Hírlapban* publikált cikkben a fotóról nem szól (nem „közli” azt is), így a kép „csak” illusztrációja a szövegnek, jóllehet, nyilvánvalóan ő adhatta a szerkesztőnek cikkét színesítő anyagként. És ez az utólagos tény, hogy a fotó nem került elő a másik két dokumentummal együtt, már inkább azt valószínűsítette, hogy mégsem a bibliográfus tulajdonában volt.

AZ 1908. ÉVI
ORSZÁGOS MŰVESZTI FÉNYKÉP-KIÁLLITÁSON
ELSŐ DÍJAL
ARANY-EREMMEL KITÜNTETVE

KIÁLLITÁSI DÍSZOKLEVELEL
ELSŐ DÍJAL-KITÜNTETVE.

FELVÉTELEK ESTE IS KÉSZÍTETNEK
VILLANYVILÁGÍTÁS MELLETT.

UTÁNRENDELÉSI SZÁM _____

NYILVÁN AD. KÖZLEMÉNY.

Székely Aladár verzőja 1908. május után

1975-ben még élt a költő fia, Kosztolányi Ádám (1915–1980), és bár róla leírták, hogy időnként az éppen aktuális ügyét (kártyaparti, kocsmaszámla stb.) ezzel intézve, könnyű kézzel osztogatta ismerőseinek apja kéziratait, valóban feltételezhető volt, hogy a kéziratokkal együtt a fotó is Kozocsához került. Ennek a feltételezésnek mondd ellent az az egyszerű tény, hogy a képet jelenlegi tulajdonosa, egy szegedi könyv- és kéziratgyűjtő, közvetlenül az író tárgyi hagyatékának maradványát birtokló örököstől vette pár éve.

A fotó egy masszív, hozzá nem illő keretben volt, csak valamikor Kosztolányi halála után kerülhetett bele. Ennek borítása megbontásával vált tanulmányozhatóvá a kópia hátlapja, ami sajnos meglehetősen sérült állapotban van, erősen kopott, sarkai gyűrődtek vagy szakadtak, látszik rajta, hogy rendeltetészerűen használták, és nem a keretben lógott az utóbbi száz évben. Borda Márton rektó-verző katalógusában (*Fényiratok.hu*) azonban kikereshető az adott rektó, és így rekonstruálható annak tartalma.

A leglényegesebb információ a hátlap közepén látható: a kép „Székely Aladár fényképészeti műintézetében” készült. Székelynek ekkor két üzlete volt, ezek címe is szerepel: Budapest, VIII. József körút 62. és VIII. Mária Terézia tér 1. Megtudható, hogy „felvételek este is készíttetnek villanyvilágítás mellett”, és a hátlap tetején, jól kiemelve az áll: „Az 1908. évi országos művészi fénykép-kiállításon első díjjal ARANY ÉREMMEL KITÜNTETVE” – ami persze jóval több, mint tényszerű híradás; reklám és önpozicionálás is egyben, a Kosztolányi-portré szempontjából pedig elsődleges időrendi nyom.

A jelzett országos művészi fénykép-kiállítást 1908. május hónapban rendezték, megnyitója május 3-án volt, a díjakat pedig, értelemszerűen, a végén adták át. Az 1908. június 1-jén tartott értékelésről és a díjazottokról a napilapok is hírt adtak. „A Magyar Amatőrök Országos Szövetsége által rendezett országos művészi- és tudományos fényképkiállításon hétfőn tartotta meg a bíráló-bizottság ülését Wartha Vincze dr. min. tanácsos, a József-műegyetem rektorának elnöklete alatt, a városligeti Múcsarnokban. Az ülésen a bizottságnak kilenc tagja vett részt. Szövetségi aranyérmet ítélte a bíráló-bizottság [...] kiváló művészi fényképeiért Haranghy György amatőrnek és Székely Aladár szakfényképésznek”.⁶

Ez azt is jelenti, hogy Kosztolányi portréja nem készülhetett ennél korábban.

Székely egy másik fotóhátlapjának segítségével pedig az is megválaszolható, milyen időpontnál nem készülhetett később. Ugyanis a fényképész pár hónap múlva, 1908 augusztusában egy rangos nemzetközi kiállításon vett részt, és ennek tényét az időrendben következő rektón

szintén feltünteti: „Kitüntetve: / AMSTERDAM nemzetközi kiállítás: / BUDAPEST országos művészi fényképkiállítás: / Aranyérem.”

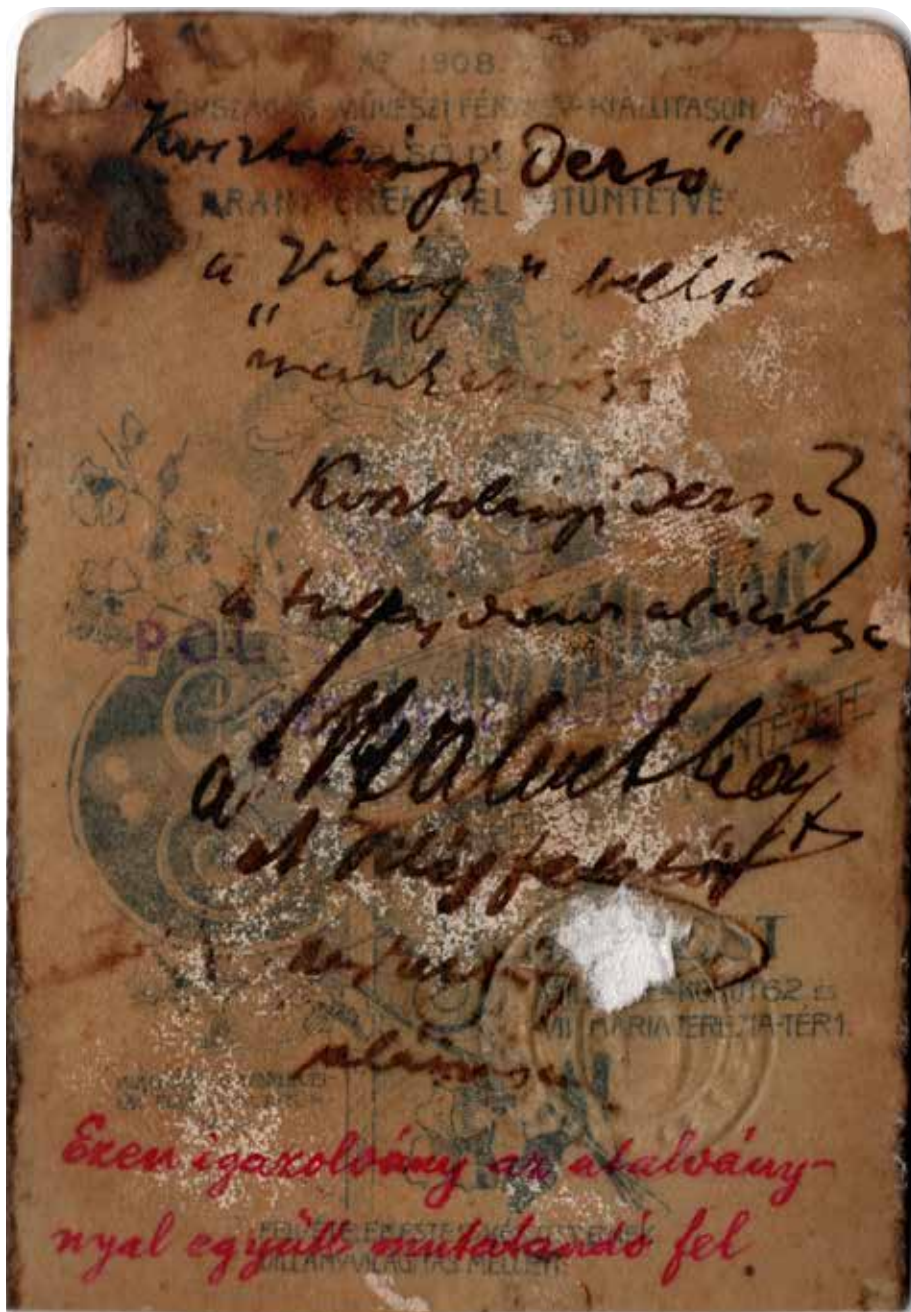
A hollandiai kiállítás 1908 augusztusában volt. A *Pesti Hírlap* cikke szerint a két tárlat anyaga között volt átfedés: „A [budapesti] kiállítási anyagnak egy részét Amsterdamba szállítják, ahol augusztusban nyílik meg a nemzetközi kiállítás”,⁷ feltételezhető, hogy Székely Budapesten már díjazott fotói is utaztak. Mivel azonban az amsterdami nemzetközi kiállítás ténye *nem* szerepel a Kosztolányi-fotón, az csakis korábbi lehet.

A két adat együtt pedig megad egy nem túl nagy, jól körülhatárolható intervallumot: a hátlapok alapján a felvétel 1908. június eleje és 1908 augusztusa között készült, valamikor 1908 nyarán.

A hátlap két józsefvárosi műtermet tüntet föl (József körút és Mária Terézia tér). Kosztolányi ekkor szintén a Józsefvárosban él, a Baross utca 4. szám alatt, ami ugyan az utca belvároshoz közeli végén van, de *vidéki* szemszögből nincs messze Székely egyik üzletétől sem. Kosztolányi pedig ekkor (is) többször hangsúlyozta vidéki identitását, és tudható róla, hogy szeretett sétálni.

Székely Aladár Kosztolányi-portréjának létezése cáfolja azt a teóriát, mely szerint „nem véletlen, hogy Kosztolányi nem kereste az Ady-rajongó Székely Aladár társaságát, hiszen ő maga fiatalkora óta szemben állt korának egyik legkultikusabb költőjével. A két alkotó között húzó-dó konfliktus sokrétű volt, Kosztolányi úgy érezte, hogy Ady elé vágva keresi a népszerűséget, és egyedül akarja learatni azokat a babérokat, amelyek közös érdemeik az újításban, a modern irodalomban hívóknak, [...] de nemcsak Székely Ady-imádata tartotta távol Kosztolányit a fotográfus műtermétől, hanem a művészetfelfogása is. Az *Előszó a Modern Költők első kiadásához* szövegében azt mondja: »Műfordításaim nem úgy viszonylanak az eredetihez, mint a festmény a festmény másolatához, inkább úgy, mint a festmény ahhoz a tárgyhoz, amit ábrázol. Úgy érzem, hogy a festmény hűbb, becsületesebb, izgatóbb, mint a fotográfia.«⁸ (A magyarázat második felének cáfolata pedig a Kosztolányiról készült összes műtermi, illetve beállított fotó, szerencsére van belőlük szép számmal.)

Kosztolányi valójában az elsők közt, ha nem a legelsőként készítettett magáról portrét Székely Aladárral, még jóval azelőtt, hogy a fényképész valóban ismert lett volna és az írók által is „keresett” művész.⁹ Székely még nem volt olyan „irodalmi” *brand*, mint lett – többek között nagyrészt valóban az Adyról készült fotói által – 1914-re, amikor megjelent a *Székely Aladár fényképei. Írók és művészek* című albuma. Amelyből Kosztolányi tényleg hiányzik, de hogy miért, annak nem tudjuk az okát.

Székely Aladár:
Kosztolányi Dezső portré verzó

A hátlapon Kosztolányi saját kezű sorai és a mások által írt autográf rájegyzések is találhatóak, ezek tájékoztatnak a konkrét kópia felhasználásáról. Sajnos egy helyen modern kori sérülés miatt a hátlapon lévő írás hiányos, viszont legalább kikövetkeztethető.

Kosztolányi fekete tintás kézírásával ez áll a hátlap felső részén:
Kosztolányi Dezső / a „Világ” belső / munkatársa // Kosztolányi Dezső / a tulajdonos aláírása

Alatta, szintén fekete tintával:

Bálint Lajos / A Világ felelős / szerkesztője / aláírása

És legalul piros tintás rájegyzés olvasható:

Ezen igazolvány az utalvány- / nyal együtt mutatható fel

A hírlapíró és a szerkesztő aláírása mögött pedig (a kopás és a tintafolytonosság megszakadása miatt) részben látható a *Világ* című politikai napilap szerkesztőségének lila pecsétbélyegzője, a fénykép képes oldalán pedig jól kivehető a Cs. k. szab. Déli Vaspálya Társaság szárazbélyegzője. A közkeletűen csak Déli Vasútnak nevezett Császári királyi szabadalmazott Déli Vaspálya Társaság „az Osztrák-Magyar Monarchia legnagyobb magánvasút-társasága, ily módon legnagyobb magánvállalkozása volt [...], kétezer-kétszázharmincnégy kilométeres vonalhálózata a közép- és kelet-ausztriai, valamint nyugat-magyarországi területeket kötötte össze egymással és az Adriai-tengerrel”.¹⁰ Kosztolányi fotója tehát az úgynevezett vasúti szabadjegy részét képezte, amit a képes felén is alá kellett írni és csak más dokumentum (itt: utalvány) együttes felmutatásával volt érvényes. A szabadjegy az újságírók féltett kincse volt, Kosztolányi egy épp ekkor írott cikke szerint pedig egyenesen „közügy, mert minden budapesti ember újságíró, ha szabadjegyről van szó. Ne felejtjük azonban, hogy a magyar billet de faveur-ért uzsorakamatot fizetünk, a kiadóhivatal az ingyenes színlaphirdetéssel, az újságíró pedig az agyvelejével.”¹¹ Az is tudható, hogy a szabadjegy nemcsak hivatalos munkaügyben, de szerelmi életének egyengetésében is hasznára volt. Lányi Heddának írta 1909. szeptember 2-án: „Novembertől kezdve majdnem mindennap lerándulhatok, mert a szabadjegyet – most végérvényesen – megkapom.”¹² A felvétel készítésének dátumból adódóan bizonyos, hogy nem a *Világ* újságíró-igazolványához szükséges fotó miatt tért be Székely Aladár műtermébe. Ha mégis hivatalos céllal készítette, akkor talán az 1909 januárjában megindult *Élet* című hetilap lehetett az ok; erről Kosztolányi már 1908 végén bizonyosan tudta, hogy meg fog indulni (igaz, akkor még *Magyar Szemle* címen), és tudta, hogy itt szerkesztőségi munkatárs lesz. De persze az is lehet, hogy teljesen más, személyes indíttatásból, magáncélra fényképezte le magát. Tudjuk, hogy Kosztolányi – a kor szokásának megfelelően – levélben elküldte friss fotóit írotársaknak, szerelmeknek vegyesen, fiatal korától egészen az utolsó évekig. Első nagy, fiatalkori szerelmének, Lányi Heddának például 1909. február 3-án írott levelében küldött egy „farsangi képet”, március 20-án pedig arra kérte, ne vegye rossz néven, hogy „ez egyszer” nem mellékelte „képet a levelezőlapoz”,¹³ 1935-ben pedig egy egész életét felölelő reprezentatív arckép-válogatást küldött magáról Radákovich Máriának.¹⁴

Megjegyzendő még, hogy Bálint Lajos nem a lap felelős szerkesztője volt, hanem a kiadóhivatal vezetője, és mint ilyen éppen a hasonló ügyek intézésének felelőse is. (A lap névleges felelős szerkesztője az induláskor Yartin [Nyitrai] József, a tényleges pedig Gerő Ödön.)

A *Világ* 1910. március 30-án indult meg, azonban Kosztolányi ekkor még nem volt a lap belső munkatársa.¹⁵ Első azonosítható írása csak hónapokkal később, 1910. augusztus 11-én jelent meg itt, de igazán rendszeresen csak 1911. május 5-től publikált a lapban. Ezzel egybevégt, hogy nem sokkal ezt követően kért írást a *Világ* számára Babbitstól 1911 júliusában.¹⁶ Kosztolányi tehát 1911. május elején szerződhetett a napilaphoz. Közvetlenül igazolja a datálást az is, hogy korábban egyáltalán nem említette leveleiben a radikális polgári napilapot, utána viszont jó pár évig gyakorlatilag ennek szerkesztőségéből intézte magán- és közírói ügyeit. Egy Tevan Andornak 1912-ben írott levélből azt is tudjuk, hogy naponta délután „öttől nyolcig a *Világnál*” található meg, és ez alapvetően az ott töltött évek alatt nem is változott lényegesen; unokatestvérének, Jász Dezsőnek írta 1916. húsvét hétfőjén, hogy „vasárnap és hétfő kivételével délután 1/2 6-1/2 8-ig” hívja a *Világ* szerkesztőségét, mert akkor személyesen tudnak beszélni.¹⁷ A fényképes igazolványt tehát legkorábban 1911 májusában kaphatta, és 1917 elejéig használhatta, ekkor igazolt át ugyanis a *Pesti Napló*hoz; 1917. január 22-én Kner Imrének számolt be arról, hogy már nem a *Világ* munkatársa, hanem „átment” a *Pesti Napló*hoz.¹⁸ Ezután az igazolványképként funkcionáló kópia elveszítette érvényességét. Kosztolányi azonban nem dobta ki, megőrizte, és ma ez az egyetlen ismert eredeti példány belőle.

¹ *Halkan szítal a tört fény. Kosztolányi Dezső összes fényképe*, Szerk.: Kovács Ida, Budapest, 2006, PIM, 72.

² *Kosztolányi Dezső. A költő feleségének emlékirata. 6. közlemény*, PHV, 1938. május 1. 9–11. (11.)

³ *KOSZTOLÁNYI Dezsőné: Kosztolányi Dezső, Révai*, Budapest, 1938, 196–197. k.

⁴ *Nyugat*, 1936, december, 410–411. k.

⁵ Kozocsa Sándor: „Kosztolányi Dezső”, *Magyar Hírlap*, 1975. április. 21. 4.

⁶ „Az országos fényképezési kiállítás kitüntettjei”, *Az Újság*, 1908. június. 3. 13.

⁷ „A fényképkiallítás bezárása”, *Pesti Hírlap*, 1908. június 23. 11.

⁸ pimblog.blog.hu/2021/07/28/laz_irodalmi_let_nagyjai_szekely_muteremben?layout=5

⁹ Vö.: E. CSORBA Csilla: *Új vizeken. Írók és művészek Székely Aladár műtermében*, PIM, Budapest, 2020.

¹⁰ NAGY Tamás: „A Déli Vasút rövid története”, *Belvedere*, 1995. 3–4. sz. 18–26.

¹¹ *KOSZTOLÁNYI Dezső: „Nincs többé szabadjegy!”*, *A Hét*, 1908. április 26.

¹² *Újraközölve: Uő.: Innen-onnan. Írások A Héttől 1908–1916*, Szerk.: LENGYEL András, Nap, Budapest, 2010, 35–36.

¹³ *KOSZTOLÁNYI Dezső: Levelek – Naplók*, Sajtó alá rend.: Réz Pál, Osiris, Budapest, 1996, 193. (Továbbiakban: KDLev.)

¹⁴ KDLev., 168., 172.

¹⁵ Erről bővebben lásd: BIRÓ-BALOGH Tamás: *Ha nem volnátok ti. Kosztolányi Dezső utolsó szerelmei*, Jaffa, Budapest, 2019, 59–64.

¹⁶ FABÓ Irma: „A radikális sajtó kialakulása: Világ 1910–1914”, *Magyar Könyvszemle*, 1966, 4. sz., 317–330.

¹⁷ KDLev., 222.

¹⁸ KDLev., 240., 361.

¹⁹ KDLev., 396.